

University of Groningen

Het peilen van de diepte

Miedema, S.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1997

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Miedema, S. (1997). Het peilen van de diepte: de relatie tussen werkloosheid en delinquentie bij jongvolwassen mannen s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Type V: de levensstijl van werklozen uit respectabele middenklassemilieus¹

10.1 Inleiding

Deze respondenten zijn afkomstig uit conventionele (burgerlijke) middenklassegezinnen. In hun opvoeding wordt een goede schoolopleiding, als voorwaarde voor een goede baan, benadrukt. Dit houdt in dat men zich op school aanpast aan de daar geldende regels en dat de vrije-tijd de schoolprestaties niet negatief mag beïnvloeden. Een goede baan is niet alleen belangrijk om vooruit te komen en een redelijk inkomen te verdienen, maar ook een voorwaarde voor het stichten van een gezin. Deze opgaven markeren het losmakingsproces van het ouderlijk gezin. Ondersteunend daarbij is de jeugdfase. In de secundaire socialisatiefase oriënteren deze jongens zich meer op leeftijdgenoten en respectabele jeugdsubculturen. Doordat ze op relatief jonge leeftijd de deur uitgaan (opleiding, werk), vaak een serieuze relatie beginnen, komen ze lossers van hun ouders te staan. De volgende stap is gaan samenwonen dan wel trouwen en het stichten van een gezin. Door een verkeerde of niet afgemaakte vervolgopleiding slagen ze er niet in een baan te vinden. Als ze werkloos worden willen ze niet bij de pakken neerzitten, maar oriënteren ze zich op nieuwe mogelijkheden door bijvoorbeeld het opnemen van een studie met meer beroepsperspectief. In die zin blijven ze investeren in hun toekomst. Hun uitkeringssituatie vinden ze beheersbaar en ze kijken met een zeker vertrouwen, ook door hun mobiliteit, de toekomst tegemoet.

10.2 Oriëntatie ouderlijk gezin

Deze respondenten groeien op in gezinnen, die sociaal-economisch en sociaal-cultureel gerekend kunnen worden tot de middenklasse. De meeste ouders hebben minimaal een middelbare opleiding gevolgd dan wel allerlei cursussen gedaan. "Eh.. mijn vader, die heeft HBS gedaan en mijn moeder heeft MULO gehad". De vaders zijn werkzaam als employé of als zelfstandige. De moeders werken meestal niet meer na hun huwelijk. Ook bij deze gezinnen kunnen zich scheidingen en afkeuringen voordoen. "Mijn vader was dominee, dus ja een wisselend beroep zal ik maar zeggen. En toen is mijn vader dominee geworden in H. En daar eh.. heb ik veertien jaar gewoond met mijn ouders en

1. Dit type is geconstrueerd op basis van een vijftal biografieën: R02, R06, R13, R19 en R32.

toen zijn mijn ouders gaan scheiden en toen kwam ik met mijn moeder en mijn zuster hier weer terug naar Drachten". In tegenstelling tot de respondenten van de reeds behandelde typen die grotendeels in de gemeente Smalingerland zijn geboren, zijn de meeste jongens pas op latere leeftijd — en vaak toevallig -in Drachten komen wonen.

Financieel zijn er weinig problemen, alhoewel door scheiding en afkeuringen het besteedbaar gezinsinkomen kan dalen. "Ik heb niet iets te kort gehad, financieel dan, zeg maar. Niet dat een vetpot was, maar we gingen elk jaar op vakantie, elk jaar had je wel cadeaus op je verjaardag enzo". De woonbuurt weerspiegelt de inkomenssituatie. "Nou, hoe werd het daar ook al weer omschreven? Zo'n beetje als de goudkust. Tenminste waren wel allemaal koopwoningen daar. Nou zeg maar een eh.. toch wel een welgestelde buurt".

Over het algemeen groeien ze op in relatief kleine gezinnen (twee kinderen als norm). De sfeer en onderlinge omgang thuis worden positief ervaren. "Nou, ik mag zeggen wel een eh.. voorbeeldig gezin, zeg maar". In principe kunnen ze over eventuele problemen praten, maar die behoefte is niet voor iedereen even groot. Echte probleemsituaties zijn er ook niet. "Ik denk dat op zich alles wel bespreekbaar is geweest, maar je was zelf, was ik niet eh.. niet zo spraakzaam. Ik praatte nooit veel ergens over, echt meer een binnenvetter, laat ik zo zeggen. Ik probeerde alles zelf wel op te lossen en anders dan zette ik het van me af". Ook als ze ouder worden en meer zelfstandig hun gang gaan, blijven de conflicten, bijvoorbeeld over het uitgaan, tijdstip van thuiskomen, beheersbaar. In die zin is er sprake van een open onderhandelingsklimaat tussen ouders en kinderen. "Ze hadden wel eh.. vrij van opvattingen geweest. D'r waren wel bepaalde regels uiteraard, die moeten er ook wel zijn, maar niet uitgesproken streng". "Eh.. ik heb wat dat betreft altijd goed met mijn ouders kunnen praten over alles eigenlijk. Over vriendinnen, over werk, over school. Ze stonden wat dat betreft.., ze vroegen er altijd naar en ze stonden er altijd open voor".

Men maakt zich langzamerhand los van het ouderlijk gezin en zoekt zijn eigen weg. "Is de, ja de laatste jaren is het eigenlijk veel moeilijker geworden omdat ze zich ondanks het feit dat je zelfstandig bent toch nog overal mee willen bemoeien. Het blijven ouders ja, Je moet niet gewoon verschrikkelijk voorzichtig zijn wat je zegt. Nou ja, goed ik ben zelf ook al tien jaar het huis uit dus, maar toch ze bemoeien zich er nog steeds mee. Maar het geeft op zich nog niet, het is een teken van bezorgdheid natuurlijk. Maar ach ja, goed ja, dat heb je er wel eens aan. Je bent zelfstandig. Je weet zelf wel hoe je nu wil leven".

Terugkijkend oordelen ze positief over hun ouders en hun opvoeding. "Nou, ik denk dat ze het wel goed gedaan hebben. Ik kan niet eh.. nou direct negatieve punten opnoemen. Waarvan ik vind: Nou daarin hebben ze gefaald. Want zo praat je wel eens over je ouders, maar ik ben eh.., zeg maar, hartstikke tevreden met eh.. hoe ze zijn". Ook als ze meer kritisch zijn dan blijft het eindoordeel positief. "Ja ach, ja er zijn altijd wel dingen, ik zou ze nou niet eens zo snel op kunnen noemen, er zijn altijd wel dingen waar je van zegt: Dat. Nou goed, dat had anders gemoeten of dat had beter gekund of

daar ben ik het niet mee eens geweest. Maar dat hou je toch. Je bent nooit als ouder, als ouder ben je nooit ideaal. Je doet het nooit helemaal goed. Maar ik denk: Over de grote lijnen gezien, ja heeft het mij wel goed gedaan".

10.3 Onderwijsoriëntatie

Op de lagere school vallen ze niet op. Het zijn min of meer doorsnee-leerlingen. "Gewoon ik sprong er niet bovenuit, maar ik kon wel goed meekomen met leren en huiswerk maken". De keuze voor het vervolgonderwijs is meestal MAVO/HAVO. "Eh.. dat was toch wel mijn eigen keus, ook wel in overleg met mijn ouders, denk ik. Zeker weet ik dat niet en eh.. ja de resultaten waren zo, dat ik dus naar de MAVO, HAVO kon". "Mijn ouders hebben dat een beetje beslist, dat ik naar de brugklas HAVO moest. HAVO/VWO".

De overgang levert over het algemeen geen grote problemen op. De ouders houden de schoolprestaties van hun kinderen in de gaten. "En toen werd me gewoon op de ziel gedrukt: Je moet wel hard leren, anders haal je het helemaal niet. Met name vanuit mijn ouders kant, ja. Die waren voor het eerst kwaad op mij, door mijn slechte prestaties. Als je praat over de eerste klas, ja, toen ben ik met de hakken over de sloot gekomen. En vanaf dat moment heb ik hard gewerkt". Ze bezoeken ouderavonden. "Ik denk, dat ze wel tevreden waren met de school en de leraren en hoe de leraren met de leerlingen omgingen. En ook ze kwamen, nou dat kan ik wel een pré van m'n ouders vinden, ook altijd op de ouderavonden zeg maar. Ze hadden wel een goed contact met de school". Ze geven huiswerkondersteuning. "Mijn ouders die waren wat dat betreft, eh.. zaten die er altijd goed achteraan. Ze waren er wel heel duidelijk mee bezig".

Ouwehoeren beperkt zich tot mee-ouwehoeren en spijbelen is grotendeels afwezig. "Spijbelen? Nou ik denk: De eerste en tweede klas nog niet. Toen was ik toch wel een beetje een heilig boontje hoor. Maar ik denk in MAVO-3, de laatste twee jaar dat je, ja ik kan niet precies herinneren, maar dat ik wel eens gespijbeld heb hoor. Maar regelmatig spijbelen was er niet bij". Hun aangepastheid houdt tevens in dat ze afzijdig houden van de meer ruige en agressieve medeleerlingen. "Het waren echt meer die types die je op de lagere school ook wel eens hebt. Van die bravoure jochies en die waren toen al wat ouder en dan werd dat knokken en vechten ook wel wat gemener. Maar die vier jaar die ik heb meegemaakt die waren toch wel vrij rustig, een beetje kabbelend ging het voort, zeg maar. Zonder al te veel opzienbarende dingen, geloof ik". Eventuele conflicten met docenten lopen niet uit de hand. "Eh.. nou niet echt conflicten want ik ben nou niet iemand die zich echt, nou conflicten uit gaat lokken. Die probeer je zoveel mogelijk te vermijden tenzij het mij, tenzij ik er zelf ook de dupe van word, dan wordt het wel anders natuurlijk. Ja goed, je hebt altijd wel onderwijzers waar je slecht mee op kan schieten, die zijn er altijd tussen, maar niet zo dat ik ze liever niet zag dan wel".

Ondanks eventueel zitten blijven, afstromen naar een lager schooltype, staat het belang van het halen van een diploma niet ter discussie. De ouders hebben erop gehamerd, dat maatschappelijk succes, en goede baan, redelijk inkomen, vooruit komen, alleen maar mogelijk is door het halen van diploma's en liefst zo hoog mogelijk. Secundaire vervolgoopleidingen, opleidingen na de leerplichtige leeftijd, zijn dan ook normaal voor deze categorie. "Nou, het is gewoon zo: Als je ergens aan het werk moet dan zegt gewoon een half afgemaakte opleiding, zegt gewoon niks. Je moet gewoon diploma's hebben. Ten eerste heb je diploma's nodig om naar een andere opleiding te komen en daarnaast heb je ze nodig om, nou ja, toch wat aan de slag te komen, vooral nu". Wanneer er nog geen sprake is van een duidelijke beroepskeuze of als men daarvoor uitgeloot is, kunnen ze nog naar de HAVO-top gaan. "Men zei toen van: Ja, leer maar door, want wat zijn er anders voor perspectieven voor toekomst. Ik was zestien, zeventien toen ik van de MAVO afkwam en ik wist eigenlijk toen helemaal nog niet wat ik wou worden. En toen hebben hun, denk ik, gedacht van: Nou laat ie maar naar de HAVO gaan. Heeft ie er weer een papiertje bij".

Na hun MAVO/HAVO kiezen ze voor een vervolgopleiding op MBO/HBO-niveau. Soms speelt bij deze keus het toeval een handje, soms is er sprake van een vrij uitgewerkt toekomstideaal. Het geplaatst worden op hun keuze-opleiding gaat, door uitloting e.d., soms moeizaam. "En toen (na halen MAVO-diploma), ik wou goed of aan het begin van de lagere school eigenlijk altijd al naar de sportopleiding. Toen heb ik gekozen voor het CIOS in H. en daar heb ik een toelatingstest voor gedaan. Daar was ik ook wel doorgekomen. Alleen dan is er gewoon loten en dan moet je net geluk hebben. Alleen ik had wel de wetenschap als ik het jaar daarop weer de test deed en ik werd weer uitgeloot eh.. ik kwam er weer doorheen dan werd ik automatisch aangenomen, dan kwam ik niet meer in het lotingsproces. Dus ik moest gewoon nog een jaar onderdak, nou toen ben ik dus aan het werk gegaan een jaar". "Na de HAVO ben ik naar de MBO-activiteitenbegeleiding, zeg maar, gegaan. Dat was een vernieuwde opleiding van bezigheidstherapie, wat inhoudt dat je op gezondheidsverzorgingsinstellingen, gevangnissen, ziekenhuizen en wat ook meer, daar op een afdeling zit of je gaat naar de patiënten, bewoners toe en je houdt ze met dergelijke eh.. met verscheidene activiteiten bezig".

Hoewel de meeste vervolgoopleidingen dagopleidingen zijn, gaat een aantal, al dan niet rechtstreeks, naar interne opleidingen in de verplegende sector; een combinatie van opleiding en werken. "Ik heb eerst een heleboel sollicitaties geschreven, of sollicitaties hoe moet je dat zeggen, aanmeldingen voor ziekenhuizen die een opleiding hadden. Ik geloof, dat ik wel dertien geschreven heb. Overal in het land en, nou om maar ergens in een opleiding te komen". "Daarna ben ik naar H. gegaan. Voor een opleiding MBO-V, dat staat voor verpleegkundige. En dat lukte niet helemaal. Het eerste jaar blijven steken. Nog een keer geprobeerd. Nou, en toen ben ik in tussentijds vertrokken naar A. Voor een interne opleiding ziekenverzorging".

Omdat deze opleidingen vaak buiten hun woonplaats zijn, gaan ze na verloop van tijd op kamers of intern wonen. "Eigenlijk vanaf mijn zestiende, zodra ik op het CIOS ben gekomen, ben ik uit huis gegaan, kwam ik de weekeinds wel thuis en maar ik ben daar

op kamers gaan wonen. Want het was gewoon de afstand was te groot eigenlijk". Ze zijn dan niet alleen zelfstandig, maar ook zelf verantwoordelijk, ondermeer voor hun prestaties. "Ze hadden geen dagelijks toezicht meer op mij en nou, het was iedere keer weer een evaluatief gesprek, van: Hoe heb je deze week doorlopen en hoe gaat het daar nou. Hoe gaat het op school. En toen heb ik op een gegeven moment gezegd: Nou, ik stop misschien wel met deze opleiding".

Over het algemeen maken ze echter hun dagopleiding af. "Het CIOS, heb ik drie jaar over gedaan. Ook vrij gemakkelijk gehaald eigenlijk. Na die drie jaar heb ik nog een jaar extra er aan vastgeplakt met nog een ander examenvak. En dat was mijn schoolopleiding eigenlijk".

De interne opleidingen in de verpleging daarentegen worden voortijdig gestaakt. "Nou daar ben ik dus in opleiding gegaan en eh.. heb ik dus ook niet afgemaakt. Nee, ik ben daar bijna anderhalf jaar, toen met de overgang naar het tweede jaar eh.., toen ben ik er uit gegaan". Ze zijn vooral ontevreden over de inhoud van het werk. Deze ervaringen komen ter sprake in de paragraaf 'Arbeidsmarktoriëntatie'.

10.4 Oriëntatie leeftijdgenoten

Zolang deze jongens nog thuis wonen, overheerst de oriëntatie op het gezin. De vrijetijd is voornamelijk ingebed in het gezin en wordt door de ouders gecontroleerd. "Wij zijn vrij eh.. misschien wel iets te beschermd opgevoed, denk ik wel. Toch wel op het huis, huiselijke sfeer dat daar het accent op lag". Ook op de activiteiten buitenshuis proberen de ouders greep te houden. "Ik vond ze toen wel streng. Vooral, dan bedoel ik met name het uitgaan. Verder viel het best wel mee hoor, maar ja goed, ik moest voor mijn zestiende moest ik toch altijd.. voor mijn gevoel altijd redelijk op tijd thuis wezen en dat was vaak vroeger dan anderen". Een belangrijke overweging daarbij is dat de vrije-tijd niet ten koste mag gaan van de prestaties op school. "Was vrij gericht op school, zeg maar. Met naar school gaan en huiswerk maken braaf". "Dus dat was hoofdzakelijk naar schoolgaan en huiswerk maken en leren".

Wanneer ze ouder worden dan trekken ze vaker op met leeftijdgenoten. De vrije-tijdsactiviteiten komen meer buitenshuis te liggen, maar ook dan weten de ouders wat ze doen en met wie ze optrekken. De gezinnen zijn relatief open en men kan over en weer bij elkaar thuis komen met vriendjes. "Als ik dan van school thuis kwam dan kwam mijn tas in de hoek en dan ging ik weer naar het voetbalveld toe en dan ging ik weer naar mijn vrienden toe. Ik had wat dat betreft had ik ergens anders een tweede huis. Ook vaak met eten, weekends, dan ach ja dan was ik bij mijn vriendjes aan het spelen. Dan at ik daar ook altijd, maar dat was ook geen probleem". Een deel van de vrije-tijdsbezigheden speelt zich af binnen (sport)verenigingen en ook daar is weer sprake van toezicht. "Ik heb op gymnastiekvereniging gezeten, judo, atletiekvereniging. Muziekschool heb ik ook nog eens op gezeten. Ik heb de wereld aan zwemdiploma's en sportdiploma's".

Het uitgaan en stappen is, als ze nog scholier zijn op het voortgezet onderwijs, vrij ingeperkt. "Een beetje een eh.. nou toch wel thuiszitter en niet te levendig overal aan mee doen". "Wij waren niet zo'n uitgaanstype in die tijd, toen we allebei nog thuis waren. Maar ze hebben ons ook nooit vastgehouden of zo, van: Jullie mogen d'r niet uit en eh.. regeltje zus en regeltje zo".

Binnen de (functionele) netwerken van vrienden ontwikkelen zich weliswaar meer hechte vriendschappen, maar deze verlopen weer door verhuizingen, andere schoolroutes e.d. "Ik ging, even kijken.., ik stond in zo verre alleen dat het optrekken met kameraden, dat hield bij één kameraad op. Elke keer weer één. Ik wisselde wel eens van contacten. In die zin van omgang. De één, ging ik mee naar de natuur. En de andere, daar deed ik voetbalwedstrijden mee. En dat was zeer beperkt. Ik kan zeggen van: Op de MAVO had ik drie vaste kameraden". "De groep, die splitste zich inderdaad op en zo waren de contacten ook allemaal weer weg".

Het belang van een brommer is minder geprononceerd dan bij de vorige typen. "Goed, een boel vrienden van je krijgen op hun zestiende een brommer van hun ouders. Nou, die heb ik dus nooit gehad. Heb ik ook geen behoefte aan gehad trouwens. En toen ik geld had, kocht ik niet een brommer, kocht ik een racefiets dus".

Het 'grote' omslagmoment in de vrije-tijdsbestedingen is in principe het moment wanneer ze voor hun studie of opleiding op kamers gaan wonen. Ze komen dan met andere mensen in aanraking, collega's, studenten, en krijgen te maken met andere levensstijlen en nieuwe ervaringen. Ook dan blijft hun vrije-tijd overwegend respectabel ingekaderd. Ze zijn vaak meer toeschouwer dan deelnemer bij experimentele situaties. "Eh.. het uitgaansleven. En ik denk dat, je kan het noemen wat je eerder op de MAVO en zo niet gehad had. Dat leerde ik daar wel kennen. Het was gewoon gezellig. Toen zag ik de gezelligheid er wel in. We gingen niet naar de kroeg om ons te bezatten. Of om idiote dingen mee te maken. Nee, het ging voor de gezelligheid". "Toen ging ik meer uit, ook omdat je daar met heel andere mensen in contact kwam, die toch wel veel meer uitgaand waren en dan ging je wel mee, met groepjes van je eigen opleiding, zeg maar". Het uitgaan blijft vaak ingebed in groepsactiviteiten. "Ik ben daar op kamers gaan wonen. De laatste twee jaar van het CIOS ben ik volleybaltrainer geweest, naast mijn opleiding, en dat was donderdag 's avonds altijd op stap met de hele volleybalploeg naar een gezellig kroegje toe".

Ze hebben nu meer vrijheid, maar daar gaan ze prudent mee om. "Ja, je was nu gebonden aan acht uur werken per dag, een bepaald eh.., nou ja ritme, bepaald schema en je moest voldoende rust hebben om dat werk te kunnen doen en daarnaast had je ook studie. Dus dat gaf een heel andere indeling. Maar daarnaast had je altijd nog wel dat je een stukje vrije-tijd had zodat je nog eens wat kon doen". Er is weinig behoefte aan experimenteelgedrag. "Maar altijd heel geordend. Nooit, ik kan mij nooit herinneren, dat ik een crimineel ploegje heb gezeten, die ging donderjagen in de stad. Spullen vernielen of zo. Nee, dat ging altijd heel geordend".

Wanneer ze in deze fase een relatie krijgen, is het meestal serieus. "Eh.. ik heb er nooit spijt van gehad dat ik zo snel een vaste relatie heb gehad". Na verloop van tijd gaan

ze dan samenwonen en verandert voor hen de vrije-tijd van karakter; de invulling wordt huiselijker en het commerciële uitgaanscircuit wordt ingeruild voor sociale contacten met vrienden.

10.4.1 Vormen van deviantie en delinquentie

Deze jongens zijn te kenschetsen als respectabel. Ze bezondigen zich bijna niet aan leeftijdsgebonden vormen van deviantie en delinquentie. Ze zijn weinig betrokken bij de wat meer ouwehoerende en stoerdere schoolgenoten. "Nou, het was meer een groepje van een man of tien die dan echt wat aan mekaar klitten en als d'r één eh.. nou ver over de schreef was gegaan. Waren dus ook de eh.. nou ja, de stoerdere, de wat eh.. vechtlustig". Met buurtvriendjes buiten op straat halen ze wel eens baldadigheden uit, maar deze zijn vrij triviaal. "Kattekwaad ook wel. Niet zo, niet regelmatig. Belletje trekken is wel eens gebeurd. Dus het is niet zozeer, dat we echt een soort bende in de straat hadden, die her en der de buurt op stelten zetten". De ouderlijke vermaningen hebben ze ter harte genomen. "Maar echt moedwillig, opzettelijk de boel vernielen, dat eh.. daar was ik niet voor. Dat is me ook altijd wel voor gehouden: Dat ik niet opzettelijk de boel moet gaan verruïneren, want dat moet toch weer ergens vandaan gehaald worden".

Knokken, experimenteren met alcohol e.d. wijzen ze af. Ze hoeven dus ook geen 'macho-reputatie' te handhaven. "Ik heb nooit geen vechtpartijen gehad, nee. Ik heb een keer wel eens een ruzie met iemand gehad, maar het is nooit tot een vechtpartij gekomen. Wat dat betreft ging ik de vechtpartij altijd uit de weg". "Ik drink wel alcohol maar niet veel. Ik hou alles binnen de perken. Ik ben een keer niet goed van geweest en dat hoeft voor mij niet meer. Ik stap soms zo maar over op wat fris. Ik ben nooit een zuiper geweest".

Ook met soft-drugs willen ze niet beginnen. "Nee nooit, ook nooit geen behoefte gehad. Ik heb wel.. mijn grootste vriend toen.., tenminste in het begin, die eh.. die gebruikte dus wel en de meeste jongens die daar altijd mee waren, vriendenkring, die gebruikten dus ook wel, maar ik heb er nooit aan mee gedaan. Ja, was gewoon soft-drugs hoor". Voor sommigen geldt dat ze ook niet in aanraking komen met gelegheidsstructuren. "Nooit de behoefte aan gehad. Ik geloof ook dat het komt doordat ik nooit met zulk soort mensen in aanraking ben geweest, hoor. Dan wordt het je ook niet aangeboden om te proberen dus. Nou, men zegt dat soft-drugs niet zozeer kwaad kan, dat je daar wel honderd mee kan worden. Ja, je loopt altijd de kans dat je, ja dat dat hard-drugs wordt. Dus dat onderscheid is er bij mij wel, maar ik denk: Als je het kan laten dan zou ik er sowieso niet mee beginnen, sowieso niet eens proberen".

Een incidentele winkeldiefstal daargelaten komt vermogensdelinquentie niet voor. "Ja, het is gewoon jeugd eh.. spanning, denk ik. Je hebt het eigenlijk niet eens nodig, maar dan eh.. een stroomdraadje of dat soort dingen. Maar toen hadden we een keer een cassette en mijn vriend ook. En mijn vriend die werd gecontroleerd door de winkel en die sloeg aan het praten op het politiebureau en toen moest ik ook nog een keer komen. En toen zijn we veroordeeld tot vijftientig gulden boete. Nou dat was eigenlijk

meteen in één keer raak. Stom! Grote stommerik was ik (reactie ouders, S.M.) en, maar voor de rest, ja meer kun je d'r ook niet van zeggen. Het was gebeurd dus je moest het gewoon aanvaarden". Optrekken met delinquente leeftijdgenoten vermijden ze. "Nee, vrienden niet. Bekenden wel. Ik ken bekenden genoeg, gewoon vernielery enzo met oudjaarsavond enzo, dat wel".

Verdere politiecontacten zijn dan ook afwezig. "Niet dat eh.. voor strafbare feiten. Je heb als kwajongen wel eens wat uitgehaald en dan kreeg ik wel eens de politie achter je aan, en ik heb wel eens een bonnetje gehad maar verder niet. Nee hoor, niet voor ernstige dingen".

10.5 Arbeidsmarktoriëntatie

Hun onderwijsloopbaan is erop gericht een zo goed mogelijke startpositie op de arbeidsmarkt te krijgen. Het belang van diploma's staat buiten kijf. "Kijk het is steeds moeilijker... De arbeidsmarkt wordt steeds kleiner en er is steeds meer mensen die dat werk moeten, dus het aanbod wordt groter voor kleiner arbeid. Dus hoe meer diploma's je hebt, tenminste voor een hogere functie dan, ja hoe meer het in je voordeel werkt". Hun ouders hebben daar altijd op gehamerd. "Dat is voor mijn ouders altijd belangrijk geweest. Ook nu, nu ik een uitkering heb. Van: Wanneer kun je aan de slag. Ja, dus met hard leren. Van: Want je moet toch wat geven, er wordt toch wat van je verwacht. Nou, met hard leren dan red je het wel. En dat heb ik dan gedaan. Nee, heb ik geen spijt van. Ik heb nooit anders geweten, ja".

Na een meer algemene opleiding op MAVO/HAVO-niveau gaan ze meestal nog naar een meer beroepsgerichte vervolgopleiding. "Maar op de HAVO komt dan toch wel een beetje de tijd dat je gaat kiezen voor een bepaalde beroepsopleiding". De verwachting is daarna aan het werk te gaan. Werken betekent voor hen, naast de gebruikelijke elementen van geld verdienen als voorwaarde voor financiële zelfstandigheid, en tijdsstructurering, ook zelfontplooiing en maatschappelijk zinvol bezig willen zijn. Werken impliceert dus maatschappelijke integratie enerzijds en carrièremogelijkheden anderzijds. "Je moet wat te doen hebben. Je moet een taak, in het leven is een taak voor je weg gelegd. Eh.. opbouwend te zijn en eh.., ja dat is de taak voor mij. Je bent in ieder geval om te leven en om de maatschappij gaande te houden zodat ook degenen die na jou komen daar van kunnen profiteren. En daar moet je toch aan meewerken".

Om meerdere redenen loopt het vinden van een baan spaak. Voor sommigen geldt dat hun opleiding op dit moment op de arbeidsmarkt niet in trek is; voor anderen dat ze door werkinhoudelijke problemen voortijdig hun opleiding in de verpleging afbreken. "Toen ben ik definitief tot de conclusie gekomen dat eh.., dat ik mijzelf niet met eh.. de opleiding kon verenigen en toen ben ik er helemaal uitgestapt".

Bij deze respondenten kan eigenlijk niet in strikte zin van een arbeidsverleden gesproken worden. Ze hebben opleiding/werken gecombineerd in de verpleging, stages gelopen, overbruggingswerk gedaan voordat ze geplaatst werden voor een vervolgopleiding, maar een vaste, meer definitieve, baan hebben ze niet kunnen vinden. "Alleen toen

was.. werd al een beetje duidelijk dat de subsidiekraan werd al dichtgedraaid, dus het was steeds moeilijker om aan het werk te komen. Daarna heb ik alleen twee keer in de zomermaanden werk gehad bij de gemeente L., drie maanden als campingbeheerder. Dat is vorig jaar geweest en nu werk ik er dus weer, deze zomer. Ja, weer voor drie maanden".

Door hun moeilijkheden om aan de slag te komen worden nu de waarde en het nut van het diploma kritisch beoordeeld. Het diploma op zich is vaak niet voldoende. "Alleen ik denk: Naast de diploma's is de arbeidservaring is op het moment het belangrijkste eigenlijk nog. Als je.. ik denk wat dat betreft: Als je aan kunt tonen dat je jaren ervaring hebt en toch de gewenste diploma's niet hebt, je eerder aan het werk komt dan dat je een diploma, het juiste diploma, en geen ervaring. Maar toch ik denk, dat diploma's belangrijk blijven".

Ze ontdekken dat ze, ondanks hun vele sollicitatie-inspanningen, gaan behoren tot het leger van de langdurig werklozen. "Maar daar kom je al eh.., steeds meer kom je d'r achter, dat dat gewoon niet voldoende is en dat dat toch ergens een obstakel vormt. En dat je dan wel nog eens voor, inderdaad eh.. zeer ongeschoold werk in aanmerking komt. Hoef je niks mee te brengen eigenlijk". "In die twee jaar heb ik een kleine tweehonderd sollicitaties weggedaan. En altijd nul op het rekest. En niet alleen in het Noorden, want men zegt: In het Westen solliciteren, daar is altijd kans op werk. Maar dat viel ook tegen hoor, want daar staan ze ook niet om je te springen. Echt aan de lopende band. En in het begin schrijf je natuurlijk heel dapper. Ja dan ach, het is de eerste keer dat je werkloos bent, dus er zal wel weer wat komen. Dus dapper schrijven, maar later werd dat toch altijd wel drie keer in de week, ja".

Ook bij hen wordt de lengte van de werkloosheidsperiode steeds meer een handicap. De gronden waarop men wordt afgewezen zijn steeds minder goed te achterhalen. "Vaak, vaak denk ik toch dat het ook de ondergrond is, de opleiding en inderdaad een heleboel baantjes waar je op schrijft dat eh.. hebben ze tegenwoordig de kennis nodig, de ervaring en die mist. Ik bedoel: Dat je dus niet werkt dus kun je geen ervaring doen en ze vragen vaak veel jongere mensen als dat jij bent. Ik zit ja nou in een groep die, ja die niet meer concurrerend is, hè. D'r zijn mensen die zijn veel jonger, dus veel goedkoper". Solliciteren kan, naast het verplichtend element, een meer ritueel karakter krijgen. "Ik ben evengoed door blijven solliciteren, ja schoenendoos vol met die rommel. Maar op een gegeven moment, ik ben niet echt heel optimistisch meer. Je schrijft gewoon ook min of meer omdat het moet, hier van deze club (de Sociale Dienst, S.M.) en eh.. op het laatst denk ik toch al haast: Ja, ik krijg het toch niet en als je dan nog eens een keer een oproep krijgt voor een gesprek dan is dat al een hele beoordeling vind je, omdat je dan toch in ieder geval bij een club hoort waar hun wat in zien. En dat is dan eh.. wel weer positief, dat ik eh... Wat ik heel negatief vind bij sollicitaties is dat, heb ik al een paar keer gehad, dat als jij dan schrijft, je neemt de moeite om een uitgebreide, of uitgebreide, maar toch een beknopte sollicitatiebrief te schrijven en je krijgt nul komma nul antwoord. Helemaal niet, geen telefoon, geen niks. Dat vind ik eh.., nou dat vind ik wel zo storend. Als je zo, als je zelf de moeite neemt om hun

bericht te doen en over jezelf en ze nemen niet eens de moeite om zeventig cent plus wat papier terug te sturen, dat vind ik erg frustrerend".

Tijdens hun werkloosheid kan men tijdelijk werk gaan zoeken. "Ik zeg: Ik ga wat doen. Toen heb ik gezegd van: Ik ga vrijwilligerswerk doen. Ik ga alvast een stageplaats zoeken. In het eerste studiejaar was dat, in het voorjaar. En toen ben ik in het tweede leerjaar begonnen met de stage daar". Het doen van vrijwilligerswerk kan een andere optie zijn. "Ja, omdat je dus zeeën van tijd had, zeg maar. Of toen zat ik weer zo'n beetje een half jaar echt thuis en toen stond dat in de krant. Denk ik eh...: Doe dat. En ook omdat het dus bij zwakzinnigen was, vond ik dat ook het mooiste".

Hoe leuk en boeiend het vrijwilligerswerk ook mag zijn, het biedt weinig perspectief op langere termijn. "Ja goed, ik verdien er eigenlijk niets mee, was dagen met voetbal bezig, met jeugdopleiding en alles en dat vond ik gewoon verschrikkelijk leuk werk. Alleen ja goed, het brengt geen geld in het laatje en ik wil wat dat betreft toch een stukje vastigheid in inkomen en sociale zekerheid hebben". Ditzelfde geldt voor tijdelijk werk, uitzendwerk, waar weinig uitdaging aan verbonden is. "Ik heb zelf ontslag genomen omdat ik dus na drie maanden toen eh..., nou had ik het wel bekeken daar (garagebedrijf, S.M.). Kwam steeds meer op m'n nek. Moest steeds meer dingen wat ik moest doen en onzinnig werk. En dat kwam steeds meer naar voren en toen dacht ik van: Nou dan ga ik mijn tijd so wie so beter besteden. Ik steek even wat informatie naar binnen door middel van een cursus".

Werken met behoud van de uitkering is voor hen niet een reëel alternatief op langere termijn. "Nou heb ik wel eens over nagedacht (vrijwilligerswerk met behoud van uitkering als alternatief voor reguliere baan, S.M.), maar ik kan me niet voorstellen dat ik tot m'n, dat ik nog tientallen jaren of zo op die zelfde afdeling blijf. Dan loopt het echt uit de spuigaten natuurlijk. Want je blijft er toch in een, ja in een bepaald straatje blijf je zitten". Als vrijwilliger tel je noot helemaal mee. "Ondanks het feit dat je, hoeveel vrijwilligerbaantjes je ook doet, je hebt echt nooit de status van een echt werkend iemand. En dat kon ik heel duidelijk merken, en de hele omgeving die straalde dat ook af hoor".

Aan toekomstig werk blijven ze de eis stellen dat het een volwaardige en volledige baan is. Met een part-time baan schieten ze financieel niet veel op. "Tegenwoordig met die herziening van het sociale stelsel, zou ik een baan krijgen dan moet ik m'n vriend gaan onderhouden, dus dan moet d'r sowieso een redelijk betaalde baan zijn. Anders ga je desnoods er misschien nog wel op achteruit ook, financieel gezien dan. Dus daar ga je nu naar kijken. Dus een baan voor vijftien uur, daar ga ik niet op schrijven. Dat heeft geen nut".

Wanneer ze er niet in slagen een redelijke part-time of voltijdse baan te vinden dan is dat voor de meesten een reden om uit te kijken naar andere opleidingsmogelijkheden. "Ik was overal onbevoegd in. Ik had alleen maar MAVO-diploma. Vroegen ze van: Wat wil je dan doen? Nou, ik wil me wel oriënteren op een verdere opleiding. Ik weet alleen niet wat. Dus ik ben bij het arbeidsbureau intussen een beroepskeuzetest aangegaan. En in tussentijd deed ik uitzendwerk. Dus ik had wel het idee van: Ik moet weer

iets doen. Ik kan niet altijd op kamers blijven. Van een uitkering. Want dat had ik inmiddels ook wel gezien. [...] Eh.. (uitslag beroepskeuze test, S.M.) dat ik toch wel in de gezondheidszorg moest blijven, en dat ik daar maar iets in moest zoeken. Nou, ik zeg van: Dat wil ik niet meer. Daar heb ik slechte ervaring mee. En ik wil iets anders". Ze hebben de pech dat de opleiding waarin ze hun energie hebben gestoken op de arbeidsmarkt weinig in tel is. Hun werkloosheid is veelal het onbedoelde gevolg van deze keus. "Je kiest voor een bepaalde richting en eh.. daar kom je op een gegeven moment en dat is dan eigenlijk een betaalde studie en dus dat zie je dan helemaal wel zitten en eh.. daar denk je dan dat je eh.. dan dat dat het ook wordt, dat dat het blijft zeg maar. En dat wordt het dan niet [...] Ik had altijd gedacht dat je wel, wel werk zou hebben en dat je daar naar zult gaan leven en dat is toch wel anders gelopen en dan moet je je weer aanpassen, tot dat je weer een baan hebt".

Als ze hun middenklassepositie willen handhaven, dan is een heroriëntatie op een nieuw beroep onontkoombaar. "En ik heb dus nu ook voor mezelf wel besloten dat eh.. krijg ik geen baan dat ik een eh.., ook al heb ik wel een baan, laat ik zo zeggen, dat ik toch wat begin met MEAO, alsnog weer oppakken bijvoorbeeld een volwassenopleiding. Als ik geen baan krijg doe ik dat geheel, twee jaar lang en anders doe ik het in de avondurtjes wel. En dat moet dan maar met of zonder toestemming van deze club (Sociale Dienst, S.M.) hier, want dat gaat niet altijd even makkelijk. Ja, je moet ergens voor kiezen". Hun aspiraties blijven gericht op werk met een zekere inhoud en bevrediging. "Eh.. niet te eentonig werk, werk met toch wel vrij veel afwisseling. En het liefst toch wel een beetje op administratief gebied en als er wat automatisering bij komt kijken is het helemaal leuk natuurlijk. Ja, dus eigenlijk toch wel wat meer een kantoorbaantje. De wat beter betaalde baantjes, daar heb ik toch wel meer oog voor. Ja, maar die tref je bijna nergens meer aan. Ja, dan moet je al heel wat eh.. van te voren gedaan hebben en wat ik dus in mijn jaren niet gedaan heb, studie". De meesten zijn dan ook ten tijde van het interviewen bezig met een nieuwe studie. Degenen met een voltooide 'beroepsopleiding' vertonen nog steeds een actief sollicitatiegedrag, maar beginnen in te zien dat de realisatie van het door hun gewenste beroep danwel een baan op vergelijkbaar niveau wel eens moeilijk zou kunnen worden. "Ik stuur, wat dat betreft heb ik eigenlijk van het begin al gedaan hoor, niet alleen op banen waar ik de opleiding voor heb, maar ook gewoon daarnaast wat mij een beetje lijkt. Administratieve banen of wat dan ook, daar schrijf ik toch op. Alleen ja goed, je hebt er geen opleiding in dus je valt dan toch vaak buiten de boot. Administratief werk, vertegenwoordigerswerk wil ik nog wel eens op schrijven, van iets wat mij dan wel toe lijkt. Es kijken, waar heb ik nog meer op geschreven. Nou ja goed, ik heb bijvoorbeeld op een beheerder van zwembad en sauna in recreatiepark geschreven. Nou goed, je hebt wel een beetje in die richting opleiding gehad maar nooit helemaal".

Zij zitten nu kortom in een herafwegingsfase: stug door blijven solliciteren, naar andere functies solliciteren of een nieuwe opleiding gaan volgen. Een consequentie van de laatste optie kan zijn dat de uitkering tijdelijk wordt verlaagd wegens onvoldoende beschikbaarheid. "Ik moest even een paar procent inleveren voor een bepaalde tijd maar eh.. daar konden zij ook niet onderuit omdat het, ja daar staat een bepaalde strafkorting staat daar op. Nou en die kreeg ik dus ook".

Ook in dit heroverwegingsproces blijven ze zich actief op de arbeidsmarkt oriënteren en kiezen ze voor een gerichte, nieuwe beroepsopleiding. "Nou ik vind een beroepsopleiding vind ik sowieso noodzakelijk, denk ik wel hoor, anders kom je... Nou, ik kan niet zeggen dat ik nou zoveel succes heb met sollicitaties maar eh.., maar met een gerichte opleiding heb je volgens mij toch wel meer kans als dan zeg maar alleen de HAVO of een LTS, MTS, zeg maar". Bijkomende voordelen kunnen zijn dat het volgen van een nieuwe opleiding een zekere tijdwinst en een andere status geeft. "Dat ik weer naar school moest, dat vond ik juist helemaal niet erg. Nee, dat vond ik juist.., dat was anders wel ideaal hoor om weer eh... Nou, ik kwam dus, ik had een paar jaar academie en verder eh.. ja, hoe moet ik dat nou een beetje eh.. zonder dat het meteen een beetje discriminerend klinkt. Want mijn hele omgeving, die is ook zo, die hadden ook allemaal gestudeerd en die verwacht dat ook zo". Men is voorlopig bezig en na afloop zien ze dan wel verder. "Dat vind ik voldoende argument om dat inderdaad ook te doen. En dan kan ik bijvoorbeeld ook een HBO, wat ik in het vooruitzicht heb, om dan een andere stageplaats te nemen. Of een betaalde baan".

Een ander punt is dat ze hun werkloos-zijn door de oriëntatie op een nieuwe zingeving ook beter kunnen relativeren. "Als je jezelf positief opstelt dan ondervind je weinig nadelige gevolgen, denk ik. Ja het financiële vlak dan en de vastigheid, dat is het enige natuurlijk, maar eh.. psychisch gezien en sociale contact, dat ligt puur aan je zelf, denk ik. Je kunt er zelf wat van maken en je zult er zelf wat van moeten maken".

10.6 Huwelijksoriëntatie

Voor hen is het een normaal gegeven een gezin te stichten dan wel met een partner te gaan samenwonen. Hun partners komen uit dezelfde middenklassemilieus en hebben vergelijkbare opleidingen gehad. Hun gezinsideaal stoelt op de rol van de man als (hoofd)kostwinner, zeker in de gezinsfase met jonge kinderen, met als latere mogelijkheid de tweeverdiensituatie. Nu ze werkloos zijn moeten ze hun positie herdefiniëren. Omdat ze in hun opvoeding vrij emancipatorisch opgevoed zijn, stuit de gedachte van kostwinnerswisseling, net zo als het tweeverdieners-arrangement, niet op bezwaren. "Voor mij eh.., voor mij maakt dat niet uit. Maar ergens wil ik wel gewoon werk hebben of zo, maar dan zou ik dus gewoon zelf de huishouding draaiende moeten houden. Dat heb ik dus ook een periode gedaan heb, toen zij nog naar (administratieve baan bij bouwbedrijf, S.M.) ging". Op zich zien ze de werkloosheid en uitkeringssituatie niet als een beletsel om te gaan samenwonen en eventueel kinderen te krijgen. "Werkloosheid maakt mij niet uit. Kijk, ik trouw niet met iemand vanwege een baan. Als zij dus een volledige baan kan krijgen dan zal ik dus thuis moeten blijven. Hebben we ook al een tijd over gehad van: Als jij werk kunt krijgen dan neem jij werk aan en dan blijf ik thuis zitten. Zij wou dus ook eerst beslist werken. Zij is dus nu wel zo van: Nou goed, ik ben liever gedeeltelijk thuis dan een volledige baan te hebben. Zij wou dus wat dat betreft toch wel zo veel mogelijk voor het gezin thuis zorgen en vandaar dat hebben we ook wel gezegd van: Als jij werk kan krijgen, pak jij het wel, maar ik blijf wel solliciteren".

Het moeten leven van een uitkering houdt niet in dat ze van mening zijn, ondanks allerlei problemen, dat ze het nemen van kinderen moeten uitstellen. Met een betaalde baan zou alles evenwel makkelijker zijn verlopen. "Een gezin is wel mogelijk, ja. Nou, het hangt ergens wel samen, maar ik denk dat het een eh.., dat het toch wel goed is dat je een baan hebt en dan een gezin, want dan heb je toch een vast stukje in je leven en al is het alleen maar het ritme en eh.. het leven leidt, totdat je uit huis bent en omdat je een heel andere financiële kant hebt, dus je kunt het gezin heel anders opbouwen, zonder altijd alleen maar eh.. aan zorgen te moeten denken: Hoe dit, hoe dat? Ik denk dat een baan wel makkelijker is dan. Ja, je kunt dit ook als een baan beschouwen natuurlijk en eigenlijk heb je ook een inkomen, maar met een baan d'r omheen, ik denk, dat het toch een heel ander patroon geeft". "Ja, op zich kan het wel natuurlijk (gezin stichten, S.M.). Ik heb het zelf ook gedaan dus eh.., maar ja eh.. het gaat toch makkelijker vanuit een baan. Het is niet onmogelijk, nee".

Het gedwongen thuis moeten zitten, de krappe financiële situatie e.d. brengen uiteraard wel meer spanningen met zich mee. "Met m'n vrouw heb ik niet echt problemen, maar dat je eh.. nou wat prikkeligheid krijgt omdat je toch altijd weer voortdurend bij mekaar zit. Je gaat wat te veel dingen van mekaar zien en dat wekt wat irritatie en eh.. dat zie je dan steeds vaker en dan wordt het toch iets erger en dat kan wel eens een beetje tot een conflict uitlopen, zeg maar. Komt gewoon omdat je nou voortdurend bij mekaar bent en dat is niet altijd goed".

10.7 Klasse-oriëntatie

In vergelijking met de vorige typen uit verschillende segmenten van de arbeidersklasse, is het 'klassebewustzijn' bij deze mannen nog minder geprofileerd. Ze rekenen zichzelf tot het brede maatschappelijke midden. "Ach, je hebt verschillende groepen mensen heb je gewoon en je hoort in een bepaalde groep hoor je thuis. Maar nee, ach wat dat betreft is iedereen, ja iedereen is verschillend natuurlijk. Ja, moeilijk te zeggen (tot welke groep respondent zich zelf rekent, S.M.). Eh.. ik zeg maar: De normale groep, de grote middenmoot".

Hun 'wij-zij' denken is minder gepolariseerd langs klasselijnen, maar berust eerder op het onderscheid respectabel - niet-respectabel. Hoewel ze geen uitgesproken klassebesef hebben, voelen ze zich toch anders dan bijvoorbeeld arbeiders. Eigen ervaringen, bijvoorbeeld opgedaan bij een tijdelijke baan, spelen daarbij een rol. "Dat is eigenlijk min of meer, dat je niet in die eh.. ja die levensstijl past, zeg maar. Meer, het is toch een bepaald slag volk. Daar moet je bij horen hè. Die humor en eh.. het praten wat zij hebben. Ja, ze zijn erg geobsedeerd door allerlei eh.. vrouwen die rondlopen en loeren allemaal en rare praat erover en eh... Dus daar val je een beetje buiten de boot. Eh.. ik ben, nou wat netter, wat strevender. Toch eh.., je probeert wat meer bij, nou ja, Jan modaal te komen. Je probeert je netjes te houden en ik denk dat ik daar toch wel een beetje in verschil. Ze zijn nou wat nonchalanter".

Onderdeel van hun klasseoriëntatie is het streven naar een goede maatschappelijke positie. Hun werkloosheid is naar hun idee grotendeels door externe maatschappelijke omstandigheden te verklaren en stoelt niet op een gebrek aan eigen inzet om aan een baan te komen. "Ach het heeft natuurlijk met de economie te maken. En eh.. nou ja goed, er komt gewoon minder werk. Goed en er is natuurlijk wel een categorie, die vindt het wel prima. Die hoeft niet aan het werk, dus die zal ook geen werk zoeken. Kijk, er zijn natuurlijk een aantal banen die heel moeilijk te bezetten zijn en dat heeft natuurlijk te maken met mensen die een bepaalde richting kiezen. Dat er niet genoeg van een bepaalde opleiding af komen, daar heeft het natuurlijk ook mee te maken, maar ik denk dat het grotendeels met de economie te maken heeft. Dat heeft zijn ups en zijn downs".

10.8 Conformisme-oriëntatie

Bij dit type kunnen we spreken van een voortzetting van het discours van het ouderlijk milieu. Waar nodig moderniseren deze jongeren dit discours. "Ik geloof dat ik, dat het toen wel tijd was om uit huis te gaan. Toen was ik ook bijna twintig, geloof ik, en dan ga je je ook ergeren aan je ouders, hoe ze leven en wat ze doen. Voel je je wat te oud om door hun je leven te laten leiden, zeg maar". Maar ook dan blijven de centrale waarden van dit discours waarmee ze zijn opgevoed, hun geldigheid houden. Hun conformisme uit zich in een respectabel leven. Daardoor zijn ze niet alleen geïntegreerd in hun leefwereld, maar ook in maatschappelijk opzicht. Deze dubbele binding vindt zijn vertaling in een streven naar een 'gesetteld' leven. Daarin is geen plaats voor delinquentie/deviantie. Niet alleen op morele gronden wordt dit afgewezen, maar ook op pragmatische. Ze hebben kortom teveel geïnvesteerd in de institutionele samenleving om deze investeringen op het spel te zetten. Hun burgerlijke en respectabele levensstijl sluit in cultureel opzicht aan bij dat van de gevestigde middengroepen, alhoewel zij op consumptief niveau logischerwijze een stapje terug hebben moeten doen.

Levensstijlen die daarvan afwijken, worden veroordeeld. Het eigenmachtig optreden van krakers, ook al zijn er rechtvaardigingsgronden, keuren ze af. Er zijn volgens hen wel andere alternatieven. Verzet tegen ontruiming e.d. mag met harde hand de kop in worden gedrukt. "Ik vind dat het (kraken, S.M.) niet moet. Ik vind het woningbeleid moet dan wel aangepast worden, want dat is inderdaad erg frustrerend voor mensen die eh.., voor jonge mensen die eigen woning zoeken en daar enorme panden leeg zien staan, terwijl ze daar zouden kunnen wonen. Of gewoon, zelfs woonhuizen die leeg staan en ze kunnen d'r niet inkomen omdat de eigenaren daar geld voor vangen door eh.., voor verkoop of door alleen maar leeg te laten staan en de grond duur te laten worden. Maar dat neemt niet weg dat je dan een andermans woning of pand mag gaan bezetten. Ik vind dat je die d'r ook inderdaad met harde hand d'r uit mag trappen en daar zou ik eigenhandig graag aan mee willen doen".

Ze vinden het permissieve en tolerante klimaat in Nederland te ver doorgesloten. In hun ogen zijn allerlei ontwikkelingen betreffende de orde en veiligheid alarmerend. "Wel eh.. bedreigend, zoals sommige dingen, nou ja gebeuren, maar dan vind ik ge-

woon de wetgeving, dat de wetgeving daarin tekort schiet. Nederland is haast een luilekkerland voor, voor misdaad hè, op heroïnegebied en eh.. noem maar op". In het verlengde daarvan zijn ze van mening dat de politie grotere bevoegdheden moet krijgen en de gevangenisstraffen langer mogen worden. "Ik denk dat ze (de politie) heel duidelijk nodig zijn. Alleen ja goed, zoals ik pas ook al gezegd heb, ze zijn mij veel te makkelijk. De politie mag tegenwoordig niks meer. De politie is wel nodig, alleen er zullen andere regels voor hun moeten komen gewoon. En ik snap wel, je moet natuurlijk niet een dictatuur krijgen en de politie moet niet te veel recht krijgen, dat op een gegeven moment de politie maar doen en laten kan wat ze zelf wil. Zo moet het ook niet wezen natuurlijk. Maar zo als het nu gaat dat kan natuurlijk niet, want het werkt gewoon een stukkie misdaad in de hand". "Ja kijk, de mensen mogen natuurlijk een boel vrijheid hebben en eh.. hoe meer vrijheid hoe beter natuurlijk. Alleen er moet geen misbruik van gemaakt worden en dat en ja, die trend zet zich nu steeds meer door. Er wordt misbruik van gemaakt. Nou ik denk toch dat je dan die vrijheid een beetje moet inperken, ondanks dat je in een democratisch land leeft. Kijk, je kunt wel democratisch zijn maar ja... De minderheid moet niet de macht krijgen natuurlijk".

In allerlei thema's komt aspecten van dit repressieve en punitieve model terug: voetbalvandalisme, de kleine criminaliteit, het misbruik van uitkeringen. "Ik vind dat je die ('hooligans', S.M.) gewoon pertinent moet weigeren en als ze daar de boel gaan kapot maken, dan is er geen stok hard genoeg om ze daar weg te meppen. Is misschien wel heel cru, maar eh.. ze komen daar voor plezier en als ze plezier op die manier weten te vergallen voor anderen, dan eh.. moet daar gauw een hard eind aan gemaakt worden". "De kleine criminaliteit, tot hoe klein is dat? Ik vind dat je, ja je moet ook ergens beginnen en eh.. van kleine criminaliteit komt grote criminaliteit en eh.. ja, dat moet je bij de bron aanpakken en dat is vaak bij de kleine crimina.. criminelen, jeugd, ja en dat je dat toch meteen moet bestraffen".

Tegen oneigenlijk gebruik en misbruik van uitkeringen zijn ze sterk gekant. "De werklozen die echt werkloos zijn die willen wel werken, die solliciteren ook wel. Die zorgen wel dat ze aan een baan komen. D'r zijn ook werklozen die gewoon, dat om zo te blijven leven, dat vinden ze best. Die vinden niet dat ze eh.. hoeven te werken. Want waarom zul je gaan werken als je het geld zo krijgt? En dat vind ik een slechte instelling en die zouden ze dus iets moeten minderen. [...] Ik denk dat daar eh.. toch wel een aanzienlijk deel van is, die op die manier profiteert. Ik denk, dat het toch al gauw tussen vijftien of twintig procent van werklozen is, die profiteert".

Zelf delinquentie plegen is eigenlijk een uitgesloten mogelijkheid. Ze zijn bang om aangehouden te worden, vrezen voor verlies van reputatie en voorts zijn er ook morele bezwaren. "Om aan geld te komen? Nou voor mezelf kan ik dat (stelen of jatten, S.M.) me niet voorstellen om op die manier aan geld te komen. Ik zou dat zelf nooit doen. Als je eenmaal op dat peil, nou zit, zeg maar, ja je verlaagt je ook bijna, want je krijgt er toch een bepaalde naam voor, door en dan kan het die persoon niet zoveel schelen hoe de maatschappij tegenover hem, tegen, ja tegen aankijkt of denkt. Ze doen dat gewoon om ook echt om het geld of voor andere dingen, maar ik kan me moeilijk

voorstellen om op die manier, ja je geld maar zien te verbreiden". "Nou dat (stelen, S.M.) is ook een manier natuurlijk. Zij zullen het doen om bepaalde dingen eh., ik kan het me wel voorstellen dat het gebeurt. Ik zou het zelf nooit doen want dat, dat eh.. nee, daar ken ik mezelf niet toe verlagen. Dat zie ik mezelf gewoon niet doen om geld te gaan jatten, dingen te gaan jatten. Als ik het gewoon kan betalen dan, dan doe ik dat veel liever, ook al moet ik daar soms weer iets anders opzij leggen. Maar ik kan me wel voorstellen dat er wel eens bepaalde groepen zijn die eh., ja die toch wel gaan jatten om dan toch maar aan hun bepaalde luxe dingen te komen, die ze graag willen hebben en het op een andere manier niet kunnen verwezenlijken. Nou minder socialen, die dan eh.". Hoewel ze zich situaties van mensen kunnen voorstellen waarin het plegen van delinquentie wellicht onvermijdelijk is, blijven ze een dergelijke oplossing afkeuren. Daarvoor straffen vinden ze terecht. "Eh.. ik kan het mij wel een beetje voorstellen. Alleen het komt wel voor dat ze door hun eigen schuld dat ze slecht met geld omgaan. Maar ik kan mij voorstellen, als je niet rond kan komen ja, dat je op een gegeven moment wat, ja op andere manieren probeert te krijgen. Alleen ik keur het niet goed. En ik vind zo één moet ook aangepakt worden, dat wel. Wat dat betreft vind ik gewoon de rechtsstaat binnen Nederland, vind ik gewoon veel te slap. Het wordt gewoon in de hand gewerkt".

Zwart werken komt bij dit type nauwelijks voor, maar kan bij anderen, binnen redelijke grenzen, worden getolereerd. "De maatschappij doet het gewoon dat die mensen wat gaan vinden. Ze korten en ze korten maar. Ja, het heeft natuurlijk ook zijn grenzen wel, met fraude enzo, al meer. Ik denk wel, dat als mensen zwart werken op zich dan eh.. om er iets bij te verdienen naast hun uitkering, dat ze anders een kwart mogen houden, ja daar kan ik ze wel gelijk in geven". Fraude wordt wel resoluut afgewezen. Naast factoren als aanbod/gelegenheid spelen bij henzelf vooral de vrees voor betrapting en de eventuele consequenties voor de uitkering een rol om zich niet in te laten met zwart werken. "Je denkt er wel over na, maar ja het moet zich ook aanbieden natuurlijk. Het moet dan niet echt een dagtaak zijn of zo. Ik denk dat ik misschien een keer wel eens bij iemand gevraagd wordt voor een weekje in de tuin of zo, voor zeg maar honderd gulden, dus niet zoveel, dan zou ik dat zeker niet opgeven. Nee, als ik langer zou werken, dan denk ik dat ik het toch wel op zou geven. Dat ik toch niet de eventuele kans dat je gesnapt wordt, dat ik die niet zou willen lopen. Nou nog niet eens die pakkans op zich, maar gewoon die rottigheid die je daarna krijgt, dat ze je gaan korten en zo". In hun perceptie is het gewoon te riskant. "Zolang ik een uitkering heb, heb ik mij daar niet aan gewaagd, want dat risico is mij gewoon te groot. Je wordt gewoon gecontroleerd. Ik kan wel een paar centen meer krijgen als ik wil, maar dat risico is mij gewoon te groot".

10.9 Maatschappelijke en culturele oriëntatie

Zoals we al hebben gezien zijn de respondenten van dit type tamelijk actief. Ze zetten zich in bij het vrijwilligerswerk en/of volgen een vervolgopleiding. De invulling van

de vrije-tijd is nu minder commercieel gericht. Het belang van jeugdsbiculturen, ook als identiteitsverlener, is daarmee verschoven. Het fungeert nog wel als oriëntatiekader, maar niet meer als onmiddellijke context van de vrije tijd. (uitgaan, kleding, muziek). Voorop staan nu de sociale contacten met vrienden en familie. "Maar over het algemeen genomen over die vijf, drie jaar (werkloos zijn, S.M.) dan eh.. kan ik me niet echt een werkloos iemand voelen, omdat er dus ja ondanks dat we werkloos zijn, allebei toch een heel druk leven leiden en dan vooral sociaal leven".

Mede door hun opvoeding nemen ze ook deel aan de zogenaamde 'hogere vormen van cultuur'. Er wordt niet alleen meer gelezen dan bij de eerder behandelde typen, maar ook selectiever tv gekeken. "Nou praktisch alles. Het is niet dat ik van een schrijver of bepaald genre van misdaadromans hou, niet zozeer. We hebben heel wat boeken thuis en ik ben lid van de bibliotheek. En ik probeer eigenlijk wel een beetje alles te lezen wat er leesbaar is. Kranten, Leeuwarder Courant. Heere Heeresma en Hannah Green heb ik wel thuis en Simone de Beauvoir. Dat is een heel breed, ja breed scala van boeken die ons toch wel interesseren". Juist voor werklozen geldt dat ze moeten blijven. "De krant lees ik elke dag. Die lees ik ook altijd heel uitgebreid. Daar krijg ik zelf altijd naar mijn kop vanwege dat ik veel te lang de krant zit te lezen. Maar ik vind het gewoon: Nou ja goed, je bent niet aan het werk, moet je toch ook een beetje... moet je veel meer op de hoogte blijven dan normaal. En ik vind toch ook wel: Je moet een beetje weten van wat er in de wereld omgaat".

Tv is meer dan alleen maar amusement en ontspanning, maar heeft ook een informatieve en opiniërende taak. "Nou, we kijken niet alles wat er maar is, zeg maar. Het zijn veel informatieprogramma's toch wel hoor. Van de IKON is wel vrij goed. Toch wel vrij realistische dingen. Allemaal kwizzen, daar zijn we niet zo gek op, al die dingen. Nou goeie speelfilms die zijn altijd wel de moeite waard". "Leuke speelfilms die we dan uitkiezen, wat ons dan wat lijkt in de gids. Soms kijken we wel eens naar een actualiteitenrubriek, maar ja dat kondigen ze altijd pas van tevoren aan wat ze uit gaan zenden, dus dat hangt er van af. Of het interessant is, ja of nee. Journaal dat kijken we toch eigenlijk wel vast, als het een beetje kan. Het acht uur journaal dan".

Hun belangstelling voor muziek is doorgaans vrij breed ontwikkeld. "Nou, dat is ook weer zo als met die boeken. 't Is klassiek tot pop en reggae. Jazz iets minder. De dagelijkse popmuziek op de radio, een beetje sfeer muziek eh.. instrumentaal, vocaal, alles. Nou ik hou erg veel van, hoofdzakelijk ja, heel veel van klassiek, dus dat kan ik wel nummer één noemen".

Hoewel 'cultuur' belangrijk is, vormt het nu toch een bestedingssluitpost. Ze zouden wel meer geld willen uitgeven aan boeken, hun installatie, lp's dan wel cd's, een concert bezoeken, maar ze moeten budgettaire afwegingen maken. "Ik bedoel: Dat vind ik wel mooi, zo'n stereo-toren. Maar eh.. ja, nou om mijn geld daar nou aan te besteden, nou nee. Dan heb ik ook wel lang weer andere dingen, waarvan ik denk: Nou, dat moet en dat moet en dat moet".

Uitgaan in de vorm van het bezoeken van culturele manifestaties kunnen eveneens minder vaak dan ze graag zouden willen. "Echt gewoon gezelschappen van eh.. commerciële gezelschappen dat niet. Kan ik ook niet naar toe, gewoon niet betalen, ook al

zou ik ze willen zien". Willen ze daarnaar toe dan moeten ze en bewuste keus maken. "Toneel wel. Als het financieel kan dan hebben we abonnement hier op de schouwburg. Meestal bestellen we dan vier voorstellingen per seizoen en dat is toneel of ja muziek, ballet hebben we gehad".

10.10 Democratisch-politieke oriëntatie

Deze jongeren hebben, via thuis en het onderwijs, over het algemeen een redelijke scholing en bijbehorende 'politieke' socialisatie achter de rug. Hoewel tijdelijk wellicht wat geradicaliseerd, ondermeer door werkervaringen, het 'studentenleven' behoren ze nu tot het brede midden en zijn ze in principe gezagsgetrouw. Toch zijn ze over meerdere aspecten ontevreden. Zo vinden ze dat de politiek haar verantwoordelijkheid niet voldoende neemt, de tweedeling in de samenleving toeneemt, criminaliteit een ernstig probleem is. In hun uitspraken zien we dat ze Nederland nog steeds een democratie vinden en dat ze zich positief uitspreken over de verzorgingsstaat. Daartegenover staat ook het gevoel dat deze verworvenheden onder druk staan en steeds meer onder druk zullen komen te staan.

De legitimiteit van de politiek staat bij hen onder druk. Naar hun mening overheerst te veel het partijbelang en het eigenbelang. "Nou, ik denk dat de overheid natuurlijk wel bepaalt wat er gaat gebeuren, maar de overheid is niet het volk. Het kan veel beter en de partijen die zitten... Ik krijg ook het idee, dat de meeste mensen er meer voor henzelf zitten dan echt voor het volk dat achter hun zit. Er wordt een mooi praatje gehouden bij de partijverkiezingen en dat wordt lang niet allemaal na gekomen gewoon. En dat weten ze zelf van te voren ook wel, dat ze dat niet na komen". De politiek wordt tot op zekere hoogte irrelevant. Ze volgen de ontwikkelingen meer selectief; de eigen positie staat daarin centraal en wat de behartiging van hun belangen aangaat, zien ze weinig gebeuren. "Ik hou mij er wel mee bezig. Gewoon in grove lijnen probeer ik mij er wel duidelijk voor te interesseren en op de hoogte te blijven. Wat dat aangaat vind ik ook het sociale stelsel kan gewoon veel en veel eenvoudiger. Waardoor het ook veel minder geld kost. Dat is ook een stukje partijpolitiek, de mensen moeten aan het werk blijven en dat is ook een stukje, tja ze maken het zelf allemaal te moeilijk en ze willen het zichzelf ook moeilijk maken". "Je hebt weinig invloed hoor. Ik lees het wel in de krant, maar niet dat ik het nou elke dag goed volg, van eh.: Dat ik er heel echt betrokken bij voel. In wezen kun je er ook weinig aan doen, zeg ik dan". De afstand burger-overheid en burger-politiek is in hun ogen te groot. "Ik denk wat dat betreft dat het volk gewoon te weinig invloed heeft op politieke beslissingen".

De 'fraudeschandalen' (parlementaire enquêtes) hebben ertoe bijgedragen dat ze tamelijk cynisch kijken naar de politiek. "Nou, dat vind ik toch wel vrij schokkend dat zoiets voorkomt. Daar geef je toch je stem aan, dat regeert toch jouw land en eh.. dat weet op bepaalde manier een ding te eh.. ja toch kapot te maken, wat niet de bedoeling is. Je werd er nog sterker op gewezen dat dat eh.., toch ook daar in de hoogste kringen, lang niet allemaal deugt en dat is eh.. dat is toch ergens wel storend. Want ze zitten

toch ook over jou mee te beslissen". "Nou het versterkte mijn mening vaak alleen maar over de politiek. Om hoe schijnheilig het daar aan toe gaat". Desondanks stemmen ze nog steeds. "Ik stem altijd wel. Ik zoek de minst slechte er uit, tenminste voor mijzelf. Ik heb tot nu toe altijd PvdA gestemd, maar omdat, ja goed er zijn wat kleine partijen waar ik dan wat minder van op de hoogte ben, die misschien beter in mijn lijn zitten, maar dan gaat mijn stem verloren. Zo bekijk ik het ook".

Ze zien de contouren ontstaan van een tweedeling in de samenleving: actieven versus niet-actieven. Dit houdt in dat met name de niet-actieven de rekening van de bezuinigingen gepresenteerd krijgen. "Maar bepaalde beleidsvoeringen, van beleid of weet ik veel wat, of gezondheidszorg, zou ik wel mijn kanttekeningen plaatsen. Dat vind ik wel wat slechter gaan, ja. Dat krijgen ze wel weer op hun dak. Nou, we hebben lang ons best voor moeten doen om het zo ver te krijgen. Nu is het zover en dan gaan ze het weer afbreken, omdat dat het wat meer kost. Ik denk dat dat niet de goeie zaak is". Volgens hen kan dit proces van uitsluiting na verloop van tijd als een boemerangeffect terug slaan op de samenleving. "Ik denk dat je d'r wel mensen mee verlaagt door die bezuinigingen naar een bepaalde categorie, omdat ze gewoon niet meer kunnen doen dan eh.. alleen daar van te leven. Echt leven, in die zin binnenshuis voorzien van eten en drinken en voor de rest niks. Men verarmt. Ja, geïsoleerd en geïrriteerd en daar komt, denk ik, gauwer geweld uit voort".

Hun ongerustheid over macro-economische en politieke ontwikkelingen leidt ertoe dat ze concurrerende groepen kritisch bekijken, en als deze onaangepast gedrag vertonen, sneller afwijzen. Deviante/delinquente levensstijlen, minderheden die zich niet willen aanpassen, asielzoekers op economische gronden e.d. hoeven niet op hun sympathie rekenen. De solidariteit strekt zich vooral uit naar fatsoenlijke 'medelanders'. "Eh.. vind het prima, maar men moet dan wel eh.. de hand aan weten te houden. Ik vind dat Nederland in sommige gevallen wel eens te gauw op de stoep staat, van: Haal maar binnen en betaal maar uit en dat gaat allemaal soms veel te gemakkelijk. Eh.. mensen die hier alleen komen om alleen maar te plukken. Om eerst de sociale voorzieningen op te eisen en dan lekker terug te gaan naar eigen land, zodat ze van inkomen van Nederland kunnen leven, dat soort profiteurs. Ik vind dat dat niet mogelijk moet zijn. Laat dan dat land zelf maar eh.. en omgekeerd is dat ook niet het geval. Ik vind, dat wij eigenlijk een beetje te goedgeefs zijn, te gemakkelijk". Ze kunnen dit standpunt weliswaar nuanceren, maar mensen zonder werk- en/of verblijfsvergunning mogen van hen zonder pardon teruggestuurd worden. "En vooral iemand die gewoon hier in het land eh.. illegaal in het land is, en die geen werk heeft, die moet terug vind ik, ook al is ie hier al jaren. Kijk, als iemand werk heeft en hij zit hier illegaal, nou dan zeg ik nog van: Geef die een verblijfsvergunning en laat hem legaal werken. Dan heb ik er lang zoveel problemen niet mee, maar mensen die hier geen werk hebben en die toch uit een ander land weggkomen, nou laat ze er alsjeblieft blijven. Want ze eisen wel van alles, nou ja goed, dat staat er nog eens een keer tegenover dan, hè. Ja Nederland heeft leuke voorzieningen allemaal voor buitenlanders en het is allemaal leuk en aardig, maar aanpassen, ho maar. En ik kan mij best voorstellen dat die mensen hun eigen cultuur

een beetje willen houden en dat mag ook wel, maar ze zullen ook wel rekening moeten houden met het land waarin ze wonen. Ze hebben zelf gekozen om hier heen te komen". Ze zijn voorstander van een strenger toelatings- en handhavingsbeleid. "Ik ben helemaal niet rassendiscriminerend, maar dat iedereen hier maar kan komen en een uitkering krijgt, uit een ander land weg, ja daar worden wij ook de dupe van. En ik gun die mensen best wel wat, daarom zeg ik: Ik ben niet discriminerend en als die mensen hier een baan hebben, dan mogen ze van mij hier blijven hoor, maar zo als ze hier eh.. in feite van ons geld gaan leven terwijl ze uit een ander land weggkomen, dan zeg ik: Laat ze dan maar weer terug gaan."

Hoewel de meesten 'links' stemmen, zien we in hun uitspraken toch een conservatieve ondertoon: meer 'law-and order', een restrictiever toelatingsbeleid, meer dwang en drang bij de culturele assimilatie minderheden zijn daar voorbeelden van. Dit beeld wordt weer gedeeltelijk geretoucheerd door hun tamelijk tolerante houding naar levensstijlen met andere biografie-ontwerpen. In de privé-sfeer moeten mensen zelf maar uitmaken hoe ze willen leven (seksuele geaardheid, samenwoonvormen, moederschap).

10.11 Toekomstoriëntatie

De meeste respondenten hebben nu een stabiele relatie; ze hebben een partner/eigen gezin, ze wonen zelfstandig. Daarover wordt nu minder nagedacht. Het krijgen van kinderen wordt weliswaar in verband gebracht met hun uitkeringspositie — de keus is in een aantal gevallen bewuster gemaakt -, maar niet (definitief) uitgesteld. Ze vertrouwen erop de functie van kostwinner te zijner tijd te kunnen waarmaken. Voor de toekomst staat vooral de betaalde baan, of het verwerven van een betere arbeidsmarktpositie door scholing, centraal. Daarvoor zijn meerdere redenen op te noemen: niet langer afhankelijk zijn, je eigen inkomen verdienen, wat voor de samenleving betekenen. Hun toekomstverwachtingen bestrijken vooral de middellange termijn. Over het realiseren daarvan zijn ze realistisch-optimistisch. "Ik heb wel degelijk dingen voor mezelf in het achterhoofd, van eh.: Ja, hoe probeer ik de komende jaren in te vullen om zo snel mogelijk aan het werk te komen, om een baan te krijgen. En nou goed, qua sollicitaties en eh.. eventueel ook cursussen volgen, contacten leggen, dat soort dingen, die gaan beslist wel bij mij in mij om. En eh.. hoe wil ik dat straks gaan invullen, daar hou ik me beslist wel mee bezig. En daarnaast heb je voor jezelf ook wel toekomstplannen, van: Hoe wil je je plaatje er straks uit laten zien". Werk is daarbij meer dan alleen maar geld verdienen (traditioneel arbeidsethos). De uitkering fungeert daarom ook niet als substituut voor een zelfverdiend inkomen. De beleving van de werkloosheid is meer dan het moeten leven van een minimale uitkering. Als werkende heb je een erkende identiteit, als niet-werkende hang je er maar een beetje bij. Het niet werken wordt als een gemis ervaren, soms als falen. De werkloosheid is een onvoorziene en tot zekere hoogte frustrerende gebeurtenis. Ze willen zich evenwel niet neerleggen bij het gevoel buitenspel gezet te zijn. "Ik heb eigenlijk nog niks bereikt. Het is toch wel een bepaald doel, dat je, dat je werk hebt en dan kun je zeggen van: Nou, ik heb toch iets bereikt. Ik heb

dit werk met mijn inzet". Ook voor hen geldt het principe van de hoop. "Ik ben verder wel optimistisch. Ja door eh.. door toch een studie te gaan beginnen en flink om je heen te kijken naar werk en toch, ja met alle manieren, proberen je positie te verbeteren". Een baan moet wel aansluiten bij hun aspiratieniveau en voorts ook ontplooiingsmogelijkheden bieden. Ze hebben nog steeds de ambitie te behoren bij de meer middenklasse milieus. "Ik hoop echt wel een keer echt een vaste baan te krijgen. In die zin is het belangrijk dat het een beetje dagelijkse regelmaat d'r inbrengt, maar echt een baan zou ik wel graag willen. Toch wel eens een keer je beroep uitoefenen. Of gewoon alleen om het werk op zich lijkt me, ja je bent dan toch nog in de, bijna in de bloei van je leven en je wilt toch wel graag wat doen". Zelf werken is een minder gecontroleerd bestaan dan het ontvangen van een uitkering. "Ik hoop het wel. Je blijft altijd hopen. Werk is toch wel heel belangrijk, al is het alleen maar om, om van de Sociale Dienst af te zijn. Van die verplichtingen eh.. hè. Meldingsplicht als je op vakantie, of meldingsplicht, maar dat je niet langer als drie dagen weg mag gaan zonder dat je je meldt waar je bent en mocht je vrouw dan wel iets bij verdienen dan moet je vijfenzeventig procent inleveren en eh.. nou dat zijn dingen, daar wil je wel eens van af wezen". Van belang is vooral niet de moed opgeven. "Je moet eh.. gewoon meer tijd besteden aan, ja een paadje vrijmaken voor een baan en bekijken van: Waar is werk en overal op solliciteren en eventueel weer gaan studeren".

Men sluit zich grotendeels voor dreigende ontwikkelingen op meer structureel niveau af; gedeeltelijk door een ontkenning of relativering aan te brengen, gedeeltelijk door de onoplosbaarheid van het probleem of de eigen machteloosheid daar iets fundamenteels aan te doen, te benadrukken. "Ik ben allang blij, dat het bij mij loopt zoals het loopt. En dan eh.., ja ik vind, als ik het in de krant lees, dan denk ik weleens van: Oh jee, wat erg en wat vreselijk. En die zure regen, wat een ellende. Maar ja dan, als ik naar buiten kijk, dan zijn de bomen niet besmeurd. Ik maak het nog niet echt mee en dan eh...ja, het ligt ver van me af. Ja en dan eh.., ik kan me er nu niet druk om maken. En ik heb er de tijd ook niet voor. Misschien als ik meer tijd zou hebben, dat ik het dan ook wel zou doen. Maar ik ben nu veel te veel bezig om elke maand uit te rekenen van: Oh jee, komt het wel uit, heb ik wel genoeg geld. Dit moet ik betalen en dat moet ik nog betalen. Dus tegen die tijd dat ik eindelijk, ik zit veel te veel nog met mijn eigen financiële dingen. En dan denk ik van: Ja, om dan ook nog eens een keer aan maatschappelijke dingen te denken, nee". "Ga ik me verder niet in verdiepen, nee. Nou kernoorlog is sowieso niet leuk. Ik ga d'r niet over na zitten denken en allerlei angstideeën in m'n hoofd halen. Dat eh.. nee, dat zien we wel als het zo ver is". Voor zover mogelijk proberen ze de zonnige kanten ervan in te zien. "Nou ik blijf vanuit mezelf vrij positief. Ik wil gewoon niet te negatief denken, laat ik het zo zeggen. Nee, ik hou er zelf gewoon niet van, ondanks dat ik bepaalde dingen verschrikkelijk negatief misschien inzie, zeg ik toch tegen mezelf van: Ach, het zal allemaal wel een beetje meevallen en misschien draait het allemaal wel weer om. Overal waar je een beetje mee te maken krijgt, waar je over leest: Eh.. god, ja hoe zal dat zich ontwikkelen. Je denkt overal wel een beetje over na. Het één gewoon wat meer dan het andere, maar ja. De meeste dingen waar ik over nadenk zijn op het moment: de werkgelegenheid en ook

de criminaliteit dus wel, omdat je daar steeds meer over leest en het milieu, ja, hoe het milieu zich ontwikkelt".

10.12 Materiële zekerheidsoriëntatie en uitkeringsafhankelijkheid

Hoewel de respondenten aangeven, dat het rondkomen met een uitkering niet gemakkelijk is, zijn ze niet echt ontevreden over hun levensstandaard. "Wat we echt nodig zijn, met huur en alles d'rbij? Nou ja, dan zou dit voldoende wezen, maar het houdt inderdaad niet over. Het mag, het zou eh., ja dan gaat het ook op natuurlijk, dat is bij iedereen zo, maar het zou best een honderdje hoger kunnen liggen. Vast niet meer eh.. want dan eh., dat is ook niet nodig, want je kunt... Als ik het kan doen dan kan een ander het ook dus eh... Maar dan zou je nog eens wat extra's kunnen doen, hè". Maar ook zij zijn gedwongen keuzes te maken. Het moeten leven van een uitkering betekent het realistisch bijstellen van de materiële aspiraties. "Ja goed, je hebt het niet ruim, maar goed dan wordt er gewoon vaak in de krant geschreven van: Ja, we hebben een minimum uitkering. Kunnen we lang niet van rondkomen. Nou, het spijt me dat ik het zeggen moet, maar ik vind het lariekoek. Kijk, het is natuurlijk wel zo van: Als je een uitkering hebt, een heleboel mensen die willen gewoon te veel. Ja, het houdt niet over, daar niet van, maar ja goed, je werkt er ook niet voor dus eh... Ja goed, dan zeg ik ook eh.: Dan verdien je ook niet meer dan om te leven. Je moet gewoon rond kunnen komen. Je moet je huis kunnen inrichten en je moet je in de kleren kunnen steken. Je moet voldoende te eten krijgen maar meer moet je ook niet verwachten". Hun materiële aspiraties passen ze daarbij aan. "Maar tegenwoordig wil iedereen een video hebben en iedereen wil een kleurentelevisie en een auto voor de deur hebben staan. Ja, van een uitkering kan dat gewoon niet. En dan kun je ook niet iedere zomer op vakantie".

Om het financieel overzicht te bewaren, geven ze er de voorkeur aan om de uitkering op maandbasis te ontvangen. Ondanks hun vermogen goed te budgetteren, geven ze aan dat sparen nauwelijks meer kan. Daardoor wordt de vervanging van duurzame consumptiegoederen een precair proces. "Ik kan ook er niet meer van sparen, want op een gegeven moment, er moet ook niks gebeuren met de koelkast of zo. Want als de koelkast kapot gaat, dan moet ik weer een tweedehandse ergens kopen. Want een nieuwe kan er nooit meer vanaf". Uitgaven, die vroeger min of meer vanzelfsprekend waren, zijn nu uitgesloten. Impulsaankopen, hobby-uitgaven, contributies e.d. moeten goed overwogen worden. "Platen kopen doen we ook niet meer. Het is nog wel zo, voor verjaardag of als we echt een goedkope maand hebben gehad dan wil ik nog wel een LP of een boek kopen of zo".

Alhoewel ze schulden proberen te vermijden, is rood staan niet altijd uit te sluiten. "Ja, je hebt een beetje een achterstand en ik mag ook graag op vakantie en dergelijke. Dan ga je ook wel eens een stukje terug. Dat je wat teveel uitgeeft. Het is gewoon het normale leven zonder extra's, nu zeker. Ja vijftienhonderd gulden en je hebt al een huur van vijfhonderd per maand. Gaat er al heel wat van af, dan natuurlijk".

Ook al ervaren ze hun situatie als redelijk, ze ontkomen niet aan bezuinigingen. "Ja, je zet de tering naar de nering, dus je zegt wat dingen op, wat lidmaatschappen. En eh.. ja, je moet toch wat rustiger gaan doen met uitgaven. We hebben nog wel een krant en telefoon. Zouden we misschien die weg moeten doen als ze dan nog weer een keer zouden minder geven aan uitkering". Iedere dag opnieuw moeten ze bij wijze van spreken passen en meten. Het leven wordt daardoor een gecontroleerd bestaan, waarin geld een overheersende rol speelt. "Als je dan zegt van: Nou kun je rondkomen? Net, precies. We maken geen schulden. En eh.. we houden echt nul, we houden echt nou misschien tien tot vijftewintig gulden aan de eind van de maand over. En dan hebben we net weer dat geld op tijd binnen. Maar ze hoeven bijvoorbeeld geen week te presteren om later te storten, want ja dan moeten we in het rode gaan staan. We hebben ook een heilig streven. We gaan niet beneden de nulgrens, we gaan niet in het rood staan". Om de eindjes aan elkaar te knopen is behoedzaamheid een tweede natuur geworden. Schulden maken of voorschotten aanvragen, (illegaal) bijverdienen/zwart werken of het plegen van vermogensdelinquentie worden niet als oplossingen gezien. De consequenties zijn immers niet te overzien. Schulden moeten worden afgelost, bijverdienen is risicovol in verband met strafkortingen en diefstal e.d. past niet in hun levensstijl. "Lenen? Nee, dan vul je het ene gat met het andere".

De respondenten van dit type stellen zich in hun contacten met het arbeidsbureau en de Sociale Dienst vooral als cliënten op. Deze meer zakelijke houding kunnen ze handhaven doordat ze voldoende communicatieve competenties hebben om te voldoen aan de bureaucratische eisen. Conflicten met deze instanties komen dan ook weinig voor. Over het algemeen zijn ze tevreden over de bejegening. Deze jongvolwassenen laten zich bij het arbeidsbureau inschrijven na hun (voltooide) studie dan wel nadat ze ontslag hebben genomen c.q. hun aanstelling niet verlengd is. Ook voor hen is het inschrijven meer een noodzakelijk ritueel. "Ik ben er voor m'n inschrijving geweest en ik ben er misschien hooguit vijf keer geweest voor zo'n, voor die vacaturebank. Nou arbeidsbureau kom ik eigenlijk nooit, want die keren dat je geweest bent staat er nog minder in als in de krant, in die mappen". De bemiddelingsfunctie van het arbeidsbureau wordt dan ook laag aangeslagen. "Maar op zich kan ik zeggen dat ze nou niet zozeer eh.. alles doen om iets voor je te vinden of zo. Je hoort ook weinig. Alleen om die kaart die je op moet sturen, elk half jaar. Je hebt dus verder weinig persoonlijk contact met zo'n arbeidsbureau, want je hebt eigenlijk nooit een halfjaarlijks gesprek of zo. Toevallig dan kreeg ik laatste keer dat ik die kaart weer op moest sturen, kreeg ik een vragenformulier terug of er wat dingen gewijzigd waren in mijn bestaan en dat is dan ook alles wat je dan, zeg maar, van ze hoort". Willen ze iets aan hun situatie veranderen, dan moeten ze vooral zelf initiatieven ontplooien. "Op zich doen ze wel weinig, want als ik daar met ideeën kom voor omscholing of herscholing, dan verwacht je toch dat ze toch alle mogelijkheden aanbieden, die er zijn voor mij, om mij met mijn ervaringen desnoods of leeftijd. Maar in wezen moet je zelf met ideeën komen en dan zeggen hun of het wel of niet kan, en dat idee had ik dan". Hun kritiek is vooral beleidsmatig. "Dat je denkt van: Nou eh.. waarom is er in vredesnaam een arbeidsbureau? Maar ja, daar kunnen op zich die mensen dan ook weer niks aan doen natuurlijk. Dat

is natuurlijk een bepaald beleid wat d'r gevoerd wordt en dat beleid dat deugt niet. Maar voor de rest eh.. hoor ik van het arbeidsbureau niks, dus ik ben gewoon een nummer".

In hun verwachtingen naar de Sociale Dienst zijn ze vrij realistisch. De Sociale Dienst wordt vooral gezien als uitkeringsinstantie. "Nou ja goed, ze kunnen je ieder geval duidelijk informatie geven. Als je dus werkt zoekt en ja, iets wilt dan kunnen ze je wel een stukje informatie geven, ook wat subsidies enzo dan kunnen ze je helpen, maar in het zoeken van werk denk ik niet". Hoewel ze op detailpunten kritiek hebben op het functioneren van de Sociale Dienst, zijn ze in grote lijnen tevreden. De persoonlijke contacten worden op prijs gesteld. Deze verlopen vooral via de bijstandsmaatschappelijke werkers. Over het algemeen zijn de contacten vrij summier. "Wel goed, ik heb eigenlijk nooit last gehad. Ik heb altijd op tijd mijn papertje ingevuld, en in de bus gestopt, en nooit eh... Van die inkomstenverklaringen. Ja, maar verder ben ik er haast nooit geweest". "Als ik wat moest weten of ik wou wat informatie hebben enzo, dan zocht ik wel contact met de Sociale Dienst, ja. Ik heb er geen onprettige ervaring mee. Ik krijg altijd duidelijk te horen wat ik wilde horen en eh.. daar wordt ook leuk over gepraat. Ik heb nooit geen problemen met de mensen".

De onzekerheid, die ook bij hen leeft over stelselherzieningen, dreigende bezuinigingen e.d. wordt door de Sociale Dienst niet weggenomen. Het primaat daarvoor ligt immers bij de 'politiek'. "In wezen hebben zij ook maar ja een wet uit te voeren, vooral qua uitkeringen".

Ze stellen zich open op. Dat ze informatie moeten verstrekken vinden ze op zich wel terecht. "De Sociale Dienst bemoeit zich op zich wel met je, want in wezen moet je alles bij hun verantwoorden, zeg maar. Je bent toch een beetje in dienst van hun. [...] Controleren? Nou nee, hier niet. Je moet bijna alles opgeven wat je doet en als je gewerkt hebt of je hebt geld gekregen daarvoor of je vrijwilligerswerk doet". Dit wordt ook niet ervaren als een inbreuk op hun privacy. "Nou nee eigenlijk niet, want ze hebben nooit over delicate kwesties vragen gesteld. Maar ligt er net aan hoe je jezelf opstelt. Want we hebben, ja we hebben tenminste altijd wel vrij open kaart gespeeld. Met hoe wij samen leefden. Dat had je in wezen altijd kunnen verzwijgen dus. Omdat je het dus zelf wou, ja toch wel misschien te eerlijk bent ja, spelen hun gewoon ook wel open kaart, doen ze ook niet moeilijk". "Niet dat ik er last van heb. Kijk, ze moeten natuurlijk controleren dus. Ja, je krijgt van hun geld en zij moeten controleren of je recht heb op dat geld, dus dan hebben ze wat dat betreft al recht toe. Kijk, ik heb daar verder nog geen last van ondervonden, dus ik weet niet eens hoever ze gaan met zo'n controle. Maar ik heb er tot nu toe geen last van ondervonden, dus eh..".